

Erfaringer fra udlandet

Der er omkring 3.000 kirker i Danmark, mange med et egnet kirketårn. I kirker er der derfor gode muligheder for aktivt at være med til at stoppe mursejlernes tilbagegang. Det er der flere og flere kirker, der er opmærksomme på, som denne pjece viser gode eksempler på.

Tjek kirken for ynglende mursejlere. De bliver ofte overset, da der ingen eks-kremitter er at finde. Hvis I skal renovere, så vær opmærksom på mursejlerne. Hvis de yngler er reden fredet.

Rundt om i Europa har mange kirker deltaget i arbejdet for at bevare mursejlerne. Her er der mange kirker, der har været i gang med at hjælpe mursejlerne ved at opsætte redekasser til dem, især i kirketårne. Det har været en succes i mange lande. Flere steder er der på den måde blevet etableret nogle store grupper ynglende mursejlere, der er med til at bevare bestanden af mursejlere. I det følgende er der givet eksempler fra 4 lande:

- Storbritanien: www.caringforgodsacre.org.uk/?s=swift&submit=Search
- England: swift-conversation.org/InternalNestTrays.htm
- Tyskland: www.nabu.de/tiere-und-pflanzen/aktionen-und-projekte/lebensraum-kirchturm/kirchen.html
- Schweiz: ovkerzers.ch/mauersegler.htm

På mursejlerne.dk kan du blive klogere på mursejlerne, deres liv, truslerne mod den og hvad du kan gøre for at hjælpe den. Vær opmærksom på en pjece og en folder, som samler den viden op:

- Byggeri og mursejlere: mursejlerne.dk/byggeri-og-mursejlere/
- Himlens akrobat: mursejlerne.dk/himlens-akrobat/

Tekst: Jesper Toft

Grafik og layout: Sara Celik

1. udgave maj 2023

Kirke i Kroatien med ynglende mursejlere © Adam Jones

Kirker og mursejlere

- bliv dus med himlens fugl

 Mursejlerne.dk

Kirker som fyrtårne

For bare 50 år siden yngede mursejlerne i mange kirketårne, hvor de var en karakterfugl i årtier og dannede en ramme for en del af vores naturarv. Det er ikke længere tilfældet, da de fleste kirketårne er lukkede af for duer og samtidig mursejlerne. Det er ikke sket bevidst, da kendskabet til mursejlernes levevis ikke har været særlig stort. Det samme har gjort sig gældende for andre bygninger og alle renoveringer og nybyggeri med det resultatet, at mursejlerne er i klar tilbagegang. Vi mennesker er blevet en stigende trussel for dem: Vi renoverer og bygger nyt og gør bygningerne utilgængelige og tætte. Det levner ingen (rede)plads til mursejlere, hvis antal falder med ca. 5% om året. Mursejlerne er nu rødlistet som "næsten truede".

Kirker er fyrtårne for at bevare bestanden af mursejlere. Mursejlere søger som gammel klippefugl helt naturligt mod høje bygninger som kirketårne. Kirker har haft en ubrudt kirkelig funktion i op mod 900 år med en stor kulturhistorisk værdi til følge - de udgør en fornem kulturarv. Kirker kan med få virkemidler være med til at afhjælpe tilbagegangen af mursejlere ved at opsætte redekasser og dermed tage medansvar for vor naturarv.

Mursejlerne var i gamle dage faktisk kendt som "Djævlens fugl". De var tilknyttet mørkets kræfter - de var skrigende sjæle fra døde mennesker, der rejste til helvede og som kunne høres over kirkegårdene. På trods heraf har de aldrig været forfulgt. F.eks. har de ynglet i Jerusalems Grædemur i århundreder.

▲ Mursejler ved redekasse
© Klaus Roggel

▲ Mursejler i flok
© Svend Nørgaard

Opsæt redekasser i kirketårnet

Hvis I vil hjælpe mursejlerne er det en god ide at opsætte redekasser i kirketårnet bag ved luger eller lameller. De kan sidde på alle 5 sider af tårnet, da der ikke er fare for overophedning bag ved luger eller lameller. Samtidig gør den placering redekasserne næsten eller helt usynlige udefra, hvor kun flyvehullerne kan være synlige i lugerne. Ynglende mursejlere i redekasser påfører på ingen måde skader på bygningerne eller inde i tårnet:

- De har ingen adgang til selve kirketårnet.
- De er renlige og efterlader ingen fugleklatter ned ad facaden.
- De er ryddelige og bruger kun lidt redemateriale.
- Redekasserne kræver ingen vedligeholdelse, det klarer mursejleren selv.
- De bliver ikke generet af klokkeklang.

I det følgende er der eksempler på 8 kirker, hvor vi har installeret redekasser. Eksemplerne illustrerer de mange forskellige muligheder, der er for opsætning af redekasser, både inde i tårnet og på tårnet afhængigt af de konkrete muligheder i det enkelte tårn. Kirkerne var positive over for mulighederne for at opsætte redekasser efter at have fået mere faktuel viden om mursejlerne og deres spændende levevis. De giver forhåbentlig inspiration til jeres egen kirke og tag endelig kontakt til dem, måske endog på en lille tur til nogle af kirkerne, hvis det er muligt for jer. Alle redekasser er fremstillet af FSC-certificeret træ for at sikre, at skoven drives med respekt for dyr, planteliv og mennesker og at afskovning forhindres.

▲ Mathiaskirche Hannover
med 24 udflytningssten til
mursejlerne © Rose Marie Schulz

▲ Redekasser i Vanløse Kirke
© Jesper Toft

Ordrup Kirke, Ordrup

Kirken er fra 1876 med 2 monumentale vesttårne i historiserende romansk stil.

Hvad:

12 redekasser inde i kirketårnet bag 3 lugers lameller på 3 sider. Redekasserne ikke synlige udefra.

Hvornår:

Opsat i 2021.

Hvordan:

Kirkens tårn har 8 luger, hvoraf 4 luger ikke åbnes ved f.eks. klokkespil. På indersiden af 3 af lugernes lameller blev der opsat 3 redekasser med flyvehullerne forskudt for hinanden. På den 4. side blev der opsat en redekasse til tårnfalke.

Før opsætningen blev der klippet på 3 sider af et rektangel på ca. 8 cm x 4 cm i det trådnat, der var opsat bag lamellerne. Mursejlerne fortrækker redepladser højt oppe i lugen. Redekasserne sidder derfor øverst oppe i lugen med flyvehullerne forskudt under hinanden og blev skruet fast på lamellerne, så flyvehullerne passede sammen. Redekasserne kan åbnes bagfra, hvis der skulle være behov for det. Kirkens arkitekt var helt med på denne løsning.

Der blev opsat en kaldeboks på den ene side for at lokke de unge mursejlere til. I en af redekasserne monterede vi et lille kamera fra Greenfeathers, som gør det muligt at følge med i mursejlernes liv direkte på en skærm.

Ordrup kirke
© Jesper Toft

Redekasser i Ordrup kirke
© Jesper Toft

Taksigelseskirken, Østerbro i København

Kirken er bygget i midten 1920'erne og bygget med røde mursten uden udsmykninger (andet en blændinger på den øverste del af tårnet) og med røde teglsten.

Hvad:

12 redekasser opsat på 3 luger inde i tårnet. Kun flyvehuller er synlige udefra.

Hvornår:

Opsat i 2022.

Hvordan:

Taksigelseskirken's tårn har i alt 8 luger, med 2 på hver af de 4 sider. 4 af lugerne åbnes ikke i forbindelse med brug af klokken. I hver af de 4 luger borede vi 3 flyvehuller forskudt for hinanden fra oven og ned, da mursejlerne erfaringsmæssigt foretrækker redepladser højt oppe i lugen. De 12 redekasser blev skruet fast på lugerne, så flyvehullerne passede sammen. Redekasserne kan åbnes bagfra, hvis der skulle være behov for det. Der blev også opsat en kaldeboks for at lokke de unge mursejlere til.

Taksigelseskirken
© Jesper Toft

Redekasser i Taksigelseskirken
© Jesper Toft

Brorsons Kirke, Nørrebro i København

Kirken er fra 1901 og en markant bygning med tykke mure, små vinduer og af munkesten og granit. Klokketårnet er en mindre separat bygning.

Hvad:

14 redekasser opsat på 7 plader, som blænder 7 små eksisterende vinduer. Kun flyvehuller er synlige udefra.

Hvornår:

Opsat 2022.

Hvordan:

Brorsons Kirke har et tårn, hvis 4 sider har 8 små vinduer i dårlig stand, hvoraf de 7 ikke blev brugt. Derfor blev vinduerne valgt og udskiftet med en plade af støbefiner, som blev fastmonteret på vinduesrammen. Der blev boret 2 flyvehuller i hver plade forskudt under hinanden, hvorefter der blev skruet afstands-klodser på, så de flugtede med vinduesrammen.

Herefter monteredes redekasserne bag på vinduesrammen i siderne, så flyvehullerne passede sammen. Redekasserne kan åbnes bagfra, hvis der skulle være behov for det. Kirkens arkitekt var helt med på denne løsning og hjalp med mål på pladerne til vinduerne.

Der blev også opsat en kaldeboks for at lokke de unge mursejlere til.

Brorsons Kirke
© Jesper Toft

Redekasser i Brorsons
Kirke © Jesper Toft

Sct. Lucas Kirke, Frederiksberg

Kirken er fra 1897 med røde mursten på en granitsokkel og bærer tydeligt præg af romansk byggestil.

Hvad:

7 flyvehuller i tagudhæng med redekasser bag. Flyvehullerne er kun synlige, hvis man står lige under tagudhængen

Hvornår:

Opsat 2021.

Hvordan:

Kirkens tårn var ikke egnet til op-sætning af redekasser på grund af mangel på luger eller andre muligheder. Kirken var alligevel interesseret i at få sat redekasser op for at hjælpe mursejlerne. En gennemgang og vurdering af kirken viste, at det ville være muligt af bore flyvehuller i tagudhængets underside på den ene side af kirken mod nord. Her blev der så boret 7 flyvehuller med ca. 1 meters mellemrum. Bag flyvehullerne blev der konstrueret 7 redekasser, så flyvehullerne passede sammen. Der blev også opsat en kaldeboks for at lokke de unge mursejlere til.

Sct. Lucas Kirke
© Jesper Toft

Flyvehuller i tagudhæng på
Sct. Lucas © Jesper Toft

Allerslev Kirke, ved Lejre

Kirken menes at være fra tidlig i 1100-tallet med kor og skib bygget i kridtsten fra Stevns Klint med tårnet i sengotisk stil.

Hvad:

12 redekasser opsat bag 2 større blændede vinduer i tårnet. Kun flyvehullerne er synlige udefra.

Hvornår:

Opsat 2021.

Hvordan:

Kirkens tårn var ikke egnet til opsætning af redekasser. I stedet var det muligt at bore 12 flyvehuller i to blændede vinduer forskudt for hinanden med 7 hhv. 5. De blændede vinduer vender mod nord og øst og har et udvendigt mål på 1x2 meter. Vinduerne var kun blændet med en enkelstensmur, der gjorde det enkelt at bore flyvehuller forskudt under hinanden i stenene. Flyvehullerne blev boret af kirkens egen murer. Efterfølgende blev der opsat 7 hhv. 5 redekasser bag hvert blændet vindue, så flyvehullerne passede sammen og så der var en god afstand mellem flyvehullerne. Der blev også opsat en kaldeboks for at lokke de unge mursejlere til.

Aller Kirke, ved Christiansfeld

Kirken er opført i midten af 1100 tallet i granitkvadre med apsis, kor og skib fra romansk tid og tårnet fra sengotisk tid.

Hvad:

6 integrerede redekasser i de 4 kvistes 2 flunker. Kun flyvehullerne er synlige udefra.

Hvornår:

Opsat i 2022.

Hvordan:

I forbindelse med en renovering af taget blev der mulighed for at integrere redekasser i flunkene under tagudhænget på de 4 kviste i kirketårnet. Redekasser i alle 4 kviste var mulig uden risiko for overophedning, fordi kun den lille endeside af redekassen er synlig. Ideen til og arbejdet med at bygge de trekantede redekasser med flyvehul udad blev udført af den tømrer, der samtidig stod for arbejdet med taget og som gerne ville hjælpe mursejlerne med redepladser i kirken. Det var menighedsrådet helt med på. Redekasserne blev efterfølgende malet i samme røde farve som træværket på de 4 kviste. Det har gjort dem næsten usynlige set udefra, men naturligvis synlige for mursejlerne.

Adventskirken, Vanløse

Kirken er fra 1940'erne og har mønstermurede facader med et tårn bygget i H-form og fungerer som en åben klokkestol.

Hvad:

11 redekasser opsat på kirketårnet oppe under klokkerne.

Hvornår:

Opsat i 2022.

Hvordan:

Adventskirken har et specielt tårn bygget i en H-form og fungerer som en åben klokkestol. Her valgtes redekasser fremstillet af 22 mm ovntørret douglasgran, der på grund af veddets indhold af konserverende naturlige garvestoffer og harpiks gør redekassen mere holdbar. Redekasserne blev opsat med 6 på den ene side og 5 på den modsatte side lige under klokkestolen, som giver god læ og skygge til redekasserne. Opsætningen skete i forbindelse med malingen af kirketårnets 2 sider i H'et.

Redekasserne bliver grå som alt træ på grund af vejret i løbet af nogle år. Det går dog ikke ud over holdbarheden. Redekasserne har en rektangulær form og er specielt beregnet til en placering under et vandret tagudhæng, hvor det ofte er en fordel for mursejlerne med en skrå indflyvning.

Adventskirken
© Jesper Toft

Redekasser på Adventskirken
© Jesper Toft

Hans Egede Kirke, Østerbro i København

Kirken er fra 1930 og opført som en palæbygning i røde mursten med let opskalket tegltag med store rundbuede vinduer i barokstil.

Hvad:

6 redekasser på kirkens facade mod nord.

Hvornår:

Opsat i 2022.

Hvordan:

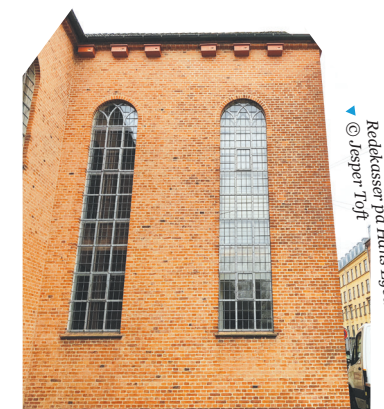
Kirkens tårn var ikke egnet til opsætning af redekasser på grund af de meget små og vanskelige adgangsforhold. Kirken var alligevel interesseret i at få sat redekasser op for at hjælpe mursejlerne. En gennemgang og vurdering af kirkens facader viste, at en placering på facaden mod nord var at foretrække.

Kirken ønskede, at redekasserne blev malet røde i samme farvenuance som facaden. Derfor valgtes redekasser fremstillet af 22 mm ovntørret douglasgran, der på grund af veddets indhold af konserverende naturlige garvestoffer og harpiks gør redekassen mere holdbar.

Douglasgran kan males uden videre. Kirken tog sig af valg af maling og selve malingen før opsætningen på facaden. Bemærk, at der ikke er malet omkring flyvehullet, det gør det mere synligt for mursejlerne og dermed lettere at opdage.

Hans Egede Kirke
© Jesper Toft

Redekasser på Hans Egede Kirke
© Jesper Toft

Udfordringer?

Mursegjlere i kirker påfører på ingen måde skade på kirketårnet:

- Mursegjlerne er renlige og efterlader meget få hvis nogen ekskrementer i reden og slet ikke ned ad facaden, som bysvaler gør det. Faktisk æder forældrefuglene det meste af ungernes ekskrementer, der indeholder mineraler, som er vigtige for mursegjlerne. Ekskrementerne skader derfor ikke på nogen måde mursten eller andre materialer.
- Redekasserne opsættes ofte inde i kirketårne bag luger og/eller lameller og ekskrementerne vil derfor ikke komme i kontakt med metaller eller malede overflader af betydning, hvor de ellers kunne have en ætsende effekt. Redekasserne sidder indenfor og har derfor en lang levetid.
- Redekasserne er usynlige udefra, hvis de opsættes bag lameller. Bag luger vil det kun være flyvehullerne, der er synlige, men da de sidder højt oppe, vil de stort set være usynlige. Derfor vil der sjældent være æstetiske udfordringer ved at opsætte redekasser inde i kirketårne.
- Redekasser opsat på facaden under f.eks. en tagrende vil være synlige. De kan males i facadens farve og blive mindre synlige, som det er tilfældet på Hans Egede Kirke. Frederiksbjergs rådhusårn eller det fredede Brønshøj Vandårn er andre gode eksempler. Her har der ingen æstetiske bekymringer været, heller ikke fra fredningsmyndigheden med den valgte type redekasser.
- Redekasser til mursegjlere kræver intet vedligehold, det klarer mursegjlerne selv.

Grå redekasser på Brønshøj
▼ Vandårn © Jesper Toft

Malade redekasser på Frederiksbjerg
▼ rådhusårn © Jesper Toft

Pris for 12 redekasser plus en kaldeboks og timer er ca. 3.500 kr.

Redekasse og kaldeboks

En redekasse opsat inde i kirketårne er rektangulær med følgende indre mål: bredde 32 cm, dybde 15 cm og højde 15 cm. Flyvehullets størrelse er 2,8x6,5 cm og bores med en afstand på 4 cm fra bunden og 4 cm fra siden (se foto). Redeskålen er et hul på ca. 8 cm boret i pladen med et mål på 15x15 cm. Brug en 12 mm plade af samme materiale som redekassen. Støbefiner er belagt med en film, der gør redekassen hårdfør.

Redeskålen monteres i hjørnet længst væk fra flyvehullet. Læg en lille håndfuld dun fra f.eks. en pude i redeskålen, det sparer tid for mursegjlerne selv at indsamle dem i luften. Monter redekassen med rustfri skruer på bagsiden af lugen/lamellerne - bagsiden skal nemt kunne af- og påmonteres

Kaldeboks: Der er gode erfaringer med at afspille mursegjlernes specielle kald i nærheden af en ny redekasse - det lokker dem med garanti til! Derfor har vi også monteret en lille kaldeboks i flere kirker, som kan afspille deres kald. Ved at afspille kaldet tager det erfaringsmæssigt op til 3 år, før de første mursegjlere begynder at yngle. Uden afspilning af kaldet kan det tage op til 9 år. Kaldeboksen kræver et tilgængeligt strømstik i nærheden og måske en timer. Afspil kaldet minimum fra kl. 6-8 og kl.18-22. Afspilningen sker så højt oppe i tårnet, at mange slet ikke vil tage notits af kaldet. Når først mursegjlere begynder at yngle afsluttes afspilning af kaldet, da ynglende mursegjlere tiltrækker andre mursegjlere.

Kaldeboks
▼ © Jesper Toft

Redekasse i Døves Kirke
▼ © Jesper Toft

Himlens akrobat - mursejleren

Mursejlerne er altid på farten og derfor skabt til et liv på vingerne. Kroppen er smal og strømlinet og 16-17 cm lang med et vingefang på 42-48 cm. De er tilpasset et liv på vingerne, hvor de kan finde føde, drikke, sove og endog parre sig. Det er der ingen anden fugl, der kan herhjemme og derfor vil det være et kæmpe tab for naturens mangfoldighed og vores mulighed for den helt unikke naturoplevelse, det er at se dens luftakrobati, hvis vi mister den i Danmark.

Mursejlerne ankommer i midten af maj og er indbegrebet af sommer. De er himlens akrobater med deres fascinerende flyvekunster, som de tydeligt viser, når de flyver rundt om bygninger som kirketårne. De lever af f.eks. fluer, myg og edderkopper, der føres til vejrs med luftstrømme og æder ca. 10.000 stk på en dag!

Mursejlere er en gammel klippefugl, der siden Middelalderen har tilpasset sig til at leve blandt os mennesker i vore bygninger, hvor de bygger rede i høje bygninger som f.eks. kirketårne.

Når et mursejlerpar har fundet en redeplads bliver de sjælevenner: De er trofaste mod den samme rede år efter år, hunnen lægger 2-3 æg og begge er fælles om rugning og opfodring af ungerne.

Dårligt vejr med regn og blæst betyder mangel på føde. Det får forældrefuglene til at flyve væk for at finde føde ofte i flere dage. Det betyder at æggene bliver afkølet eller at ungerne ikke får mad, men det sker der ikke noget ved: Fosteret i æggene kan tåle afkøling og ungerne går i en dvalelignende tilstand.

Mursejler med madbolle
▼ i struben © Svend Nørgård

Parring i luften
▼ © Amir Ben Dov

Insektbuffet

Det er vigtigt at sikre insekterne - også en del af biodiversiteten - på kirkegården ved så vidt muligt at bevare/etablere fødekilder, levesteder og ynglepladser for insekter som f.eks. ved at gøre brug af hjemmehørende arter af flerårige planter, buske og træer, insekthoteller, kvashegn, døde træer og adgang til åbent vand. Brug kun belysning med en overfladetemperatur under 60° for at undgå at insekterne brænder op, som det sker i de lyskilder, der bliver varme. Vælg velafskærmede varmhvide LED-pærer og undgå så vidt muligt belysning over vandret, da lyset ellers vil tiltrække insekterne unødigt. Undgå at bruge pesticider, der bl.a. dræber de insekter, mursejlerne lever af, på hele kirkens område.

Trækket

Mursejlerne er her kun i 3-4 måneder - en kort periode, kun gøgen er her i kortere tid. Fra slutningen af august starter trækket sydpå. Her lander de ikke en eneste gang ligesom de heller ikke gør det i deres vinterkvarter. Om efteråret flyver de ca. 300 km om dagen, mens de på forårstrækket kan flyve op til 600 km om dagen - længere end nogen fugl i denne størrelse. I et gennemsnitsår flyver mursejlerne ca. 438.000 km svarende til 11 gange rundt om jorden.

Mursejlerne overvintrer i Afrika syd for ækvator fra oktober til marts/april. Her er der varme og insekter i overflod. De flyver rundt fra Vestafrika og ind mod det centrale og østlige Afrika i konstant jagt på insekter.

Mursejler æder flue
▼ © Svend Nørgård

